

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В АГРАРНОМУ БІЗНЕСІ

О.В.Тарасова, кандидат економічних наук, доцент
Одеський державний аграрний університет

В статті досліджуються питання створення системи корпоративного управління в аграрному бізнесі. На основі аналізу особливостей аграрного сектору України, правових, економічних і соціальних умов інвестиційної діяльності обгрунтовано принципи формування ефективної системи корпоративного управління.

В статье исследуются вопросы создания системы корпоративного управления в аграрном бизнесе. На основе анализа особенностей аграрного сектора Украины, правовых, экономических и социальных условий инвестиционной деятельности обоснованы принципы формирования эффективной системы корпоративного управления.

Корпоративна форма організації аграрного бізнесу — явище порівняно нове в економіці України — виникла як відповідь на вимоги часу. Корпорація є організацією осіб, яка, будучи самостійним економічним суб'єктом, наділена певними правами, привілеями і зобов'язаннями, які відрізняються від прав, привілеїв, притаманних кожному члену корпорації окремо. Найбільш привабливими для інвесторів є чотири характеристики корпоративної форми аграрного бізнесу: самостійність корпорації, як юридичної особи, обмежена відповідальність індивідуальних інвесторів, можливість передачі іншим особам акцій, централізоване управління.

Акціонери представляють групи з різними інтересами. Працівники-акціонери, акціонери-члени правління, інвестори-акціонери, які не є працівниками товариства, часто мають різні цілі і плани відносно діяльності підприємства. Тому дуже важливо розробити систему корпоративного управління, яка буде нейтральною і забезпечить доступ усім акціонерам до інструментів передачі рішень і вирішення своїх проблем, пов'язаних з підприємством. Дослідженню різних аспектів формування корпоративних форм організації підприємництва присвячено праці українських вчених Задихайло

Д.В., Кібенко О.Р., Назарової Г.В., Сірош М.В., Гриненко С.П. та інших. Проте деякі питання розвитку корпоративного управління в аграрному секторі досить залишаються невирішеними. Це зумовлює вибір даної теми та засвідчує її актуальність.

Основною метою проведених у даній роботі досліджень є обґрунтування принципів створення ефективної системи корпоративного управління в аграрному бізнесі.

Вертикальна інтеграція, яка виникла як результат аграрної політики держави, привела в минулому до формування кооперативних зв'язків господарств із підприємствами харчової та переробної промисловості, сервісними, будівельними, торговельними. По суті своїй це були структури, які можна віднести до сфери аграрного бізнесу. Незважаючи на проблеми, які виникали і всередині цих підприємств, і між ними та господарствами-виробниками сільськогосподарської продукції, їх функції як структур бізнесу проявлялися завжди. Тому в нових умовах господарювання постала проблема першочергової трансформації їх у підприємства ринкового конкурентного типу. Законодавством України передбачено практично єдиний спосіб приватизації підприємств цього сектора — перетворення їх у відкриті акціонерні товариства. При приватизації майна переробних та агросервісних підприємств передбачена безоплатна передача 51 відсотка акцій створюваних на їх основі товариств, включаючи розміщення приватизаційних майнових сертифікатів, а також власних коштів і компенсаційних сертифікатів працівників відповідних сільськогосподарських підприємств та порівняних до них осіб. Розподіл акцій підприємств, що приватизуються, між недержавними сільськогосподарськими підприємствами проводиться пропорційно до обсягів сировини, зданої на об'єкт приватизації, або послуг, отриманих за 5 років, що передують року приватизації. Такий підхід не є новим. Адже вертикальна інтеграція в аграрному секторі згідно із законодавством більшості розвинутих країн, передбачає цілеспрямоване формування персонального складу акціонерів чи пайовиків, інтереси яких не завжди пов'язані з прибутком (дивідендами). Однак специфіка української приватизації зумовила не лише адресне розміщення контрольних

пакетів акцій, але й привела до розширення сфери використання приватизаційних сертифікатів і зумовила наявність великої кількості дрібних акціонерів з однаковою кількістю голосів.

Головна функція корпоративного управління полягає в забезпеченні роботи акціонерного товариства в інтересах акціонерів. Вони мають право на отримання залишкового прибутку. Відмінності в характері інтересів акціонерів передбачають, що з їхніх груп можуть складатися різні підходи до контролю за управлінням акціонерним товариством, а також виникають різні мотиви, що спонукають до здійснення контролю. Наявність пакетів акцій у колективних сільськогосподарських підприємств приводить до різнорідних інтересів акціонерів. Господарства, які володіють значною кількістю голосів, зацікавлені не стільки в одержанні дивідендів, скільки в стабільній роботі товариства та вигідних умовах поточних взаєморозрахунків. З приводу останнього фактора ця група акціонерів буде наштовхуватись на певну протидію з боку акціонерів-працівників. Акціонери прагнуть здійснювати нагляд за управлінням корпорацією. Проблема корпоративного управління полягає у вирішенні питань нагляду і контролю за діями управлінського персоналу в умовах, коли функції управління і володіння акціонерним товариством перебувають в суперечності у зв'язку з "розпорошеністю" капіталу.

Особливий порядок розміщення акцій товариств, що створюються в результаті приватизації переробних та агросервісних підприємств, зумовлює особливості щодо складу акціонерів та діяльності товариства. Насамперед слід зазначити, що формування персонального складу акціонерів проходить цілеспрямовано, тобто для співучасті залучаються недержавні сільськогосподарські підприємства, інтереси яких не завжди пов'язані тільки з прибутком. В умовах приватизації цих підприємств відбувається адресне розміщення контрольного пакету акцій.

Значна частина переробних та агросервісних підприємств прийшла до приватизації, використовуючи механізм оренди державного майна. Оренда з викупом привела до того, що частка держави в статутному фонді була невеликою. Приватизуючи цю частку

шляхом пільгової підписки на акції серед працівників та сільсько-господарських виробників, підприємства суттєво збільшили частку працівників у статутному фонді. Часто вона складає понад 90%. У результаті створюється товариство, акціями якого володіють в основному працівники, і воно певною мірою схоже з закритим акціонерним товариством. При всіх недоліках такого стану речей відбувається певна консолідація інтересів акціонерів.

В сучасних умовах все частіше постає потреба пошуку стратегічного інвестора. Наявність державної частки майна на великих підприємствах аграрного бізнесу може послужити тією основою, яка покладе початок стратегічному інвестуванню коштів. Поява стратегічного інвестора є фінансово вигідною для держави, особливо в умовах постійного дефіциту державних фінансових ресурсів. Продаж пакету акцій стратегічному інвестору в процесі приватизації переробних та агросервісних підприємств можна здійснити лише на великих підприємствах, де частка держави є великою, тобто, і продаж може відбуватись великими частками чи через аукціони, чи на вільному ринку. У такому випадку спостерігатиметься різноплановість інтересів. Проте наявність стратегічного інвестора характеризуватиметься активною участю акціонерів в управлінні діяльністю та здійсненні контролю. В таких товариствах є значна зацікавленість певної групи акціонерів у зростанні прибутку та дивідендів. Наявність стратегічного інвестора створює можливості для фінансової підтримки у процесі поточної діяльності.

Проблема представництва в системі управління акціонерним товариством не вичерпується фактом існування фінансових інвесторів. Існують й інші категорії інвесторів, які здійснюють свій внесок в діяльність підприємства в тій чи іншій формі. Керівники і спеціалісти здійснюють ці інвестиції у формі надання акціонерному товариству специфічних знань, умінь, навичків. Такі специфічні для підприємства інвестиції можуть бути успішно використані і реалізовані, якщо воно здатне створити оптимальні умови зайнятості і праці.

Основу для майбутнього успішного акціонування підприємств аграрного бізнесу було закладено при створенні міжгосподарських

підприємств. Створені в попередні десятиліття міжгосподарські підприємства вже заздалегідь планувались у формі змішаної власності і завдяки цьому були потенційними відкритими товариствами. Тому уже на першому етапі приватизації серед них почали виділятися товариства, в яких частка майна колективів господарств і їх працівників у статутному фонді складала більше 50%. Звичайно, частина міжгосподарських підприємств зуміла зберегти за членами свого колективу контрольний пакет акцій, але це було більш характерним для товариств, що пройшли приватизацію через оренду з викупом. В окремих товариствах значною часткою акцій володіє держава. Особливий склад засновників міжгосподарських підприємств визначив склад акціонерів. Практично, в переважній більшості, учасниками стали недержавні юридичні особи, працівники колгоспів та громадяни, що придбали акції на загальних підставах.

Акціонерні товариства є специфічною формою підприємницької діяльності і можуть створюватися у всіх галузях, де виникає необхідність залучення акціонерного капіталу. Головна проблема трансформації господарств в акціонерні товариства полягає у створенні механізму руху акціонерної власності, за допомогою якого власник може розпоряджатися частиною майна і землі, що йому належить, на власний розсуд. До найголовніших стримуючих факторів створення такого механізму можна віднести:

- відсутність ринку цінних паперів у сільському господарстві;
- відсутність ринку землі;
- надання реформованими господарствами переваги закритій формі акціонерних товариств, що обмежує кількість потенційних власників, як правило, членами господарства.

Утворення закритих акціонерних товариств проходило під гаслом збереження економічної незалежності підприємства. В сучасних умовах низький рівень доходів сільського населення не дає підстав для оптимістичної оцінки перспектив інвестування коштів селян в закриті акціонерні товариства.

З вищенаведеного можна зробити наступні висновки та

пропозиції:

- розвиток корпоратизації на селі, а саме — утворення акціонерних товариств відкритого типу та інших інтегрованих організаційних структур сприятиме підтримці аграрної реформи шляхом залучення інвестицій через відповідні ринково-фінансові механізми;
- розвиток акціонерної форми господарювання поставить аграрний сектор в один рівень з іншими галузями народного господарства з розвинутою ринковою інфраструктурою;
- втілення механізмів фондового ринку забезпечить рентабельним підприємствам аграрного сектору прискорення кругообігу коштів і, тим самим, надасть додаткові фінансові можливості щодо ведення ефективного бізнесу.

Швидкий розвиток форм акціонування на селі зумовлений не тільки пріоритетністю цієї галузі господарства в українській економіці, а й наявністю низки пільгових умов господарювання, створених державою в процесі проведення аграрної реформи. Тому важливо з боку контролюючих органів не допустити зловживань щодо становлення і розвитку фондового ринку в галузі сільського господарства.

Розвиток акціонерних підприємств повинен сприяти також виконанню пріоритетних державних завдань щодо вступу України до СОТ. З одного боку, цивілізовані виробничо-фінансові відносини виведуть українські аграрні підприємства у рівні умові з закордонними партнерами. З другого боку, вступ України до СОТ, безумовно, спонукатиме до поліпшення державної аграрної політики, що надзвичайно важливо для сучасного етапу розвитку АПК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задихайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. Корпоративне управління: Навч. Посібник. — Х.: Експада, 2003. — 688 с.
2. Мендрул О. Корпоративне управління: усталені характеристики та особливості їх реалізації в національній моделі // Ринок цінних паперів України. -2002.- №9-10.-С. 51-58.